

РОЛЬ СЕЛЬСКИХ ДОМОХОЗЯЙСТВ В УСТОЙЧИВОМ РАЗВИТИИ УКРАИНЫ

Аннотация. В статье рассмотрена роль сельских домохозяйств в устойчивом развитии Украины. Проведен анализ производства сельскохозяйственной продукции сельскими домохозяйствами, определены факторы, которые будут способствовать их функционированию в соответствии с концепцией устойчивого развития.

Ключевые слова: устойчивое развитие, сельские домохозяйства, экологическое сознание, устойчивое сельское хозяйство, устойчивое потребление.

ROLE OF RURAL HOUSEHOLDS IN THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE

Summary. The role of rural households in the sustainable development of Ukraine is considered in this paper. The analysis of agricultural production by rural households has been carried out, and factors have been identified that will facilitate their functioning in accordance with the concept of sustainable development.

Key words: sustainable development, rural households, ecological consciousness, sustainable agriculture, sustainable consumption.

УДК 332.1+339.9

Бутусов О. Д.

*аспірант кафедри економіки підприємства,
старший викладач кафедри
фінансів, економіки та інформаційних технологій
Карпатського університету імені Августина Волошина*

Butusov O. D.

*Post-graduate student of the Department of economics of the enterprise,
Senior lecturer of the
Department of finance, economics and information technologies,
Carpathian University named after Augustine Voloshin*

МОНІТОРИНГ ТА ОЦІНКА ВІДКРИТОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ЯК КЛЮЧОВОЇ КОМПОНЕНТИ ЇХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Анотація. У статті здійснено моніторинг відкритості регіонів України на основі комплексного та систематизованого застосування результатів міжнародних рейтингів, індексів та статистичних індикаторів. За результатами розрахунків та спостережень об'єктивно визначено та оцінено динаміку змін індикаторів відкритості регіонів як основи їх конкурентоспроможності в умовах фінансової та інформаційних криз.

Ключові слова: регіони, конкурентоспроможність, моніторинг, оцінка, індекси.

Вступ та постановка проблеми. Категорія конкурентоспроможності є однією з найбільш вживаних в умовах глобалізаційних викликів. Низка науковців висловлює своє бачення щодо розуміння цього терміна, обтяжуючи можливість його оцінки та моніторингу. В економічній літературі поняття «конкурентоспроможність» аналізується та інтерпретується по-різному залежно від того, до якого економічного об'єкта воно застосовується, а саме до національної економіки загалом, регіону, галузі, підприємства, продукції. Саме від розуміння частіше залежить і механізм її оцінки та моніторингу. Досліджуючи компоненти конкурентоспроможності регіону, визначили, що однією з ключових є відкритість.

Поняття відкритості економічної системи теж має діалектичний характер, бо, з одного боку забезпечує приток іноземного капіталу в країну та регіони, використання порівняльних переваг міжнародного поділу, а з іншого боку, може загрожувати їх економічній безпеці. Тому, беззаперечно, така риса формує конкурентоспроможність регіону та потребує моніторингу

з метою формування керуючих сигналів для прийняття управлінських рішень органами державного управління та місцевого самоврядування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність формування «відкритої» економіки в умовах трансформаційного розвитку обґрунтована в праці Г.Я. Аніловської [1]; основні ознаки відкритої економіки, індекси, показники її оцінки визначені в праці О.Г. Михайленко [2]; визначення сутності відкритості національної економічної системи, систематизацію факторів та напрямів її оцінки здійснено у дослідженнях О.І. Кремень [3].

Метою роботи є моніторинг відкритості регіонів України на основі комплексного та систематизованого застосування результатів міжнародних рейтингів, індексів та статистичних індикаторів. Такий підхід забезпечить композицію переваг від застосування міжнародних зовнішніх оцінок відкритості регіонів та внутрішніх статистичних, як результат, більш об'єктивно промоніторити зміну конкурентоспроможності регіонів в умовах фінансової та інформаційних криз.

Результати дослідження. Відкритість регіонів оцінюється за показниками діяльності бізнесу, легкості його ведення, сприятливості бізнес-середовища, експорторієнтованості, зовнішньоекономічної діяльності, політичної характеристики регіону.

Інформація щодо діяльності бізнесу легкості, його ведення та сприятливості бізнес-середовища не розраховується в межах традиційних статистичних спостережень. Для досягнення цієї мети можуть бути застосовані різноманітні зовнішні рейтинги та індекси, спрямовані на оцінку ділового клімату та ділового середовища. Так, індекс ділового клімату, який розраховується в рамках «Щорічної оцінки ділового клімату» (ABCA, Annual Business Climate Assessment), є дослідженням малого та середнього підприємництва (МСП), дає змогу здійснювати моніторинг змін, що відбуваються в діловому середовищі [4].

Проектом передбачається, що продукти дослідження ABCA, зокрема індекс ділового клімату, можуть використовуватися для різних аналітичних потреб. Зокрема, індекс ділового клімату, а також його складові (без індексу змін регуляторного середовища) варто використати для моніторингу відкритості регіонів до діяльності бізнесу, легкості його ведення, сприятливості бізнес-середовища загалом.

Індекс ділового середовища МСП (короткостроковий) вимірює оцінки та прогнози щодо короткострокових змін бізнес-середовища протягом шести місяців. Він складається з двох показників оцінки поточного середовища та очікуваних змін ділового середовища, а також може застосовуватися як показник діяльності бізнесу в регіоні. Результати індексу за регіонами України представлено в табл. 1.

З даних табл. 1 видно, що найкращий показник індексу ділового середовища МСП (короткостроковий) спостерігається у Вінницькій області. Окрім цього, це єдина область, де значення цього індексу є додатним (0,05). Це означає, що позитивні оцінки ділового середовища у цій області переважають негативні. Найгірший показник індексу ділового середовища зафіксовано у Луганській області (-0,34). Індекс ділової активності МСП (короткостроковий) вимірює оцінки та прогнози щодо змін фінансово-економічної ситуації на підприємствах протягом наступних шести місяців. Він складається з двох показників оцінки поточної фінансово-економічної ситуації на підприємстві та очікуваних змін фінансово-економічної ситуації за результатами роботи підприємства в наступні шість місяців [8]. За цим індексом перше місце також посідає Вінницька область (0,22), яка значно відірвалася від решти регіонів. Найгірший показник у Донецької області (-0,8).

Таблиця 1

Індекс ділового клімату та ділових настроїв за регіонами України, 2016 р.

Область	Індекс ділового середовища МСП (короткостроковий)	Індекс ділової активності МСП (короткостроковий)	Індекс ділової активності (довгостроковий)	Індекс ділового клімату	Регіональний індекс ділових настроїв
Вінницька	0,05	0,22	0,34	0,25	0,20
Волинська	-0,01	0,08	0,11	0,12	0,06
Дніпропетровська	-0,24	0,08	0,12	0,08	-0,01
Донецька	-0,24	-0,08	0,06	0,01	-0,09
Житомирська	-0,16	-0,01	0,11	0,08	-0,02
Закарпатська	-0,10	0,10	0,08	0,14	0,03
Запорізька	-0,24	0,03	0,11	0,06	-0,04
Івано-Франківська	-0,12	0,08	0,19	0,12	0,05
Київська	-0,09	0,06	0,17	0,12	0,05
Кіровоградська	-0,11	0,14	0,13	0,11	0,06
Луганська	-0,34	-0,04	0,06	0,00	-0,11
Львівська	-0,06	0,11	0,32	0,18	0,12
Миколаївська	-0,24	0,00	0,09	0,04	-0,05
Одеська	-0,18	0,07	0,08	0,07	-0,01
Полтавська	-0,22	0,12	0,18	0,11	0,03
Рівненська	-0,12	0,14	0,29	0,18	0,11
Сумська	-0,12	0,01	0,15	0,11	0,01
Тернопільська	-0,03	0,08	0,25	0,17	0,10
Харківська	-0,31	-0,03	0,04	0,00	-0,10
Херсонська	-0,25	0,03	0,13	0,05	-0,03
Хмельницька	-0,09	0,09	0,15	0,13	0,05
Черкаська	-0,17	0,05	0,12	0,06	0,00
Чернівецька	-0,21	0,00	-0,07	0,04	-0,09
Чернігівська	-0,19	0,07	0,20	0,11	0,03
м. Київ	-0,26	0,10	0,14	0,07	-0,01

Примітка: найкращі позиції регіонів виділені темним кольором, найгірші – сірим

Джерело: складено на основі джерела [4, с. 39–40]

Індекс ділового середовища регіонів України та його складові, 2016 р.

Область	Індекс регіонального ділового середовища	Економічне середовище	Економічний результат	Законодавство	Державне управління	Інфраструктура	Технологія	Людські ресурси	Освіта
Вінницька	3,16	3,15	3,62	2,43	2,67	3,29	3,17	2,99	3,15
Волинська	3,08	2,88	3,14	2,83	2,40	3,27	3,19	3,20	3,31
Дніпропетровська	3,86	4,04	3,84	2,78	2,58	3,88	4,61	4,04	3,88
Донецька	3,00	3,22	2,63	2,18	2,26	3,90	3,50	2,94	2,82
Житомирська	2,89	2,97	3,01	2,50	2,22	3,27	3,00	2,84	2,86
Закарпатська	3,20	3,20	3,50	2,70	2,47	3,37	3,20	3,19	3,26
Запорізька	3,57	3,81	3,76	2,54	2,73	3,29	4,18	3,51	3,46
Івано-Франківська	3,30	3,07	3,48	2,62	2,34	3,57	3,68	3,31	3,48
Київська	3,88	3,73	3,97	2,88	2,45	4,44	4,57	4,33	2,95
Кіровоградська	2,96	3,11	3,50	2,71	2,36	2,83	3,11	2,65	2,75
Луганська	2,48	2,62	2,01	2,37	2,11	3,05	2,93	2,41	2,37
Львівська	3,67	3,65	3,71	2,77	2,47	3,99	4,09	3,53	4,32
Миколаївська	3,50	3,70	3,96	2,43	2,50	3,09	3,76	3,83	3,05
Одеська	3,59	3,79	3,68	2,47	2,16	3,41	3,79	4,35	3,42
Полтавська	3,42	3,24	4,08	2,57	2,27	3,24	3,89	3,42	3,10
Рівненська	2,97	2,87	3,02	2,80	2,34	3,28	2,89	2,98	3,43
Сумська	3,13	3,08	3,46	2,59	2,40	2,67	3,46	3,30	3,00
Тернопільська	3,03	2,86	3,12	2,67	2,30	3,43	3,04	2,86	3,79
Харківська	3,76	4,04	3,44	2,81	2,50	3,58	4,45	4,10	4,01
Херсонська	3,03	3,11	3,07	2,54	2,26	2,78	3,64	3,05	2,92
Хмельницька	3,02	2,90	3,25	2,45	2,23	3,31	2,90	3,16	3,37
Черкаська	3,13	3,12	3,50	2,47	2,12	3,69	3,29	2,98	3,02
Чернівецька	3,11	3,32	2,80	2,21	2,10	3,72	3,12	3,18	4,06
Чернігівська	2,96	2,85	3,22	2,93	2,35	3,17	3,17	2,81	2,74
м. Київ	3,88	3,73	3,97	2,88	2,45	4,44	4,57	4,33	2,95

Примітка: найкращі позиції регіонів виділені темним кольором, найгірші – сірим

Джерело: складено на основі джерела [5]

Індекс ділової активності (довгостроковий) вимірює потенціал до зростання ділової активності підприємств у перспективі двох років. Він складається з двох показників оцінки змін ділової активності підприємства за останні два роки та очікуваних змін ділової активності в наступні два роки. У Вінницькій, Львівській, Рівненській та Тернопільській областях зафіксоване найвище значення цього індексу (0,34, 0,32, 0,29 та 0,25 відповідно). Найгірший показник спостерігався у Чернівецькій області: це єдина область, де індекс ділової активності (довгостроковий) має від'ємне значення (-0,07). Це обумовлене тим, що значна частка МСП цієї області скоротила обсяги виробництва протягом двох попередніх років.

Результати «Щорічної оцінки ділового клімату в Україні» у 2016 р. показали, що найкращий показник ділового клімату в країні зафіксовано у Вінницькій області (0,25), де воно вище, ніж середнє значення цього індексу загалом по Україні та в інших 24 областях. Другу позицію посідає Львівська область зі значенням 0,18, третю – Рівненська (0,18), четверте – Тернопіль-

ська (0,17) області. П'яте місце належить Закарпатській області (0,14).

В рамках аналізованого дослідження також є оцінка настроїв та планів МСП, яка представлена у вигляді регіонального індексу ділових настроїв. Найвище значення цього індексу також у Вінницькій області (0,2). Наступними за рейтингом є Львівська (0,12), Рівненська (0,11) та Тернопільська (0,10) області. Найнижчі показники регіонального індексу ділових настроїв зафіксовано в Луганській (-0,11), Харківській (-0,10), Донецькій (-0,09) та Чернівецькій (-0,09) областях.

Ще одним індексом, який був використаний для моніторингу/оцінки відкритості регіону, а саме діяльності бізнесу, легкості його ведення, сприятливості бізнес-середовища, є індекс ділового середовища, який розраховується в рамках Проекту «Транспарентність, фінансове здоров'я та конкурентоспроможність муніципалітетів» [5].

Регіони України оцінюються за їх регіональним індексом ділового середовища за шкалою від 1 до 24.

Високий рейтинг означає, що регіональне бізнес-середовище є сприятливим для створення і функціонування підприємств, і навпаки, низький рейтинг означає, що регіональне бізнес-середовище несприятливе для створення і функціонування підприємств. Складовими рейтингу ділового середовища є такі показники: 1) економічне середовище; 2) економічний результат; 3) законодавство; 4) державне управління; 5) інфраструктура; 6) технологія; 7) людські ресурси; 8) освіта (табл. 2).

Найкращі показники цього індексу спостерігаються у Дніпропетровській, Київській, Харківській, Львівській областях та м. Києві. Найгірші показники – у Житомирській, Кіровоградській, Луганській, Рівненській, Чернігівській областях.

Ще одним показником відкритості регіону, який було враховано під час моніторингу його відкритості, є загальна кількість підприємств, яка відображає сприятливість бізнес-середовища з позицій створення нових та діючих підприємств. Як представлено у табл. 3, у 2016 р. майже по всіх областях України (окрім Луганської) спостерігається негативна динаміка щодо зростання кількості підприємств.

У 2016 р. відбулося масове скорочення кількості підприємств по всіх регіонах. Такого не відбувалося навіть

у кризовому 2014 р. Такі динаміка вказує на те, що за останні два роки аналізу нових підприємств в областях не створюється, крім того, діючі підприємства масово зриваються. Така динаміка свідчить про глибокі кризові процеси в країні та несприятливе ділове середовище.

Існують безліч показників, що характеризують зовнішньоекономічну відкритість регіону, однак, на нашу думку, з позиції відображення рівня постіндустріальної економіки актуальним є моніторинг показника зростання імпорту послуг (табл. 4).

Найкращі результати за цим показником у 2016 р. спостерігалися у Вінницькій, Житомирській, Івано-Франківській, Київській та Львівській областях. Найгірші – у Луганській, Сумській, Харківській, Херсонській, Чернігівській областях.

Для порівняння, у 2011 р. Вінницька та Житомирська області входили до п'ятірки найгірших областей за показником зростання імпорту послуг, тоді як Сумська – до найкращих.

Наступним показником, що увійшов в систему моніторингу та оцінки конкурентоспроможності регіонів, став аналіз покриття експортом імпорту, який відображає збалансованість зовнішньої торгівлі. Це відношення доходів від експорту до витрат на імпорт (табл. 5).

Таблиця 3

Темпи зростання кількості підприємств за регіонами України, 2011–2016 рр.

Область	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Вінницька	1,01	1,08	1,07	1,00	1,01	0,92
Волинська	0,94	1,06	1,06	1,00	1,02	0,90
Дніпропетровська	0,98	1,02	1,03	0,93	1,04	0,94
Донецька	1,06	0,97	1,03	0,40	1,03	0,89
Житомирська	0,98	1,00	1,07	0,99	1,00	0,90
Закарпатська	0,96	1,01	1,07	1,01	1,01	0,83
Запорізька	1,02	0,96	1,03	0,98	1,00	0,93
Івано-Франківська	1,00	1,00	1,04	0,99	1,00	0,87
Київська	1,08	1,06	1,07	0,96	1,02	0,98
Кіровоградська	0,98	1,06	1,05	1,04	1,01	0,94
Луганська	1,01	0,97	1,06	0,28	1,04	1,05
Львівська	0,82	1,04	1,08	0,99	1,00	0,84
Миколаївська	0,76	1,20	1,06	0,97	1,01	0,95
Одеська	0,94	1,05	1,05	0,92	1,00	0,88
Полтавська	1,01	1,01	1,04	0,99	1,01	0,89
Рівненська	0,96	1,01	1,05	1,00	1,01	0,89
Сумська	1,01	1,00	1,07	1,00	1,00	0,90
Тернопільська	1,05	0,97	1,09	0,99	0,99	0,83
Харківська	1,00	0,97	1,05	0,95	1,00	0,82
Херсонська	0,94	1,14	1,06	1,01	0,98	0,90
Хмельницька	0,99	1,03	1,05	1,01	1,00	0,89
Черкаська	0,98	1,01	1,10	1,03	1,02	0,97
Чернівецька	0,70	1,07	1,04	0,98	1,00	0,86
Чернігівська	1,07	1,07	1,06	0,97	1,00	0,87
м. Київ	1,07	0,81	1,15	1,01	1,00	0,87
м. Севастополь	0,99	2,25	0,49	н/д	н/д	н/д
АР Крим	0,89	1,06	0,45	н/д	н/д	н/д

Примітка: найкращі позиції регіонів виділені темним кольором, найгірші – сірим

Джерело: розраховано на основі даних Державної служби статистики України

Темпи зростання імпорту послуг за регіонами України, 2011–2016 рр.

Область	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Вінницька	1,12	1,30	1,00	0,86	0,62	1,51
Волинська	1,85	0,96	1,07	0,70	0,81	1,02
Дніпропетровська	1,25	0,97	0,82	0,87	0,70	0,78
Донецька	1,51	0,90	0,97	0,52	0,57	0,85
Житомирська	1,07	0,84	1,00	0,74	0,86	1,69
Закарпатська	1,48	1,01	1,03	0,84	0,58	1,22
Запорізька	1,67	0,89	0,87	0,90	0,69	0,82
Івано-Франківська	1,64	0,92	0,59	0,83	0,61	1,30
Київська	1,41	1,13	0,99	0,79	0,69	1,47
Кіровоградська	1,21	1,26	0,85	0,83	0,52	0,77
Луганська	1,56	1,14	0,93	0,55	0,31	0,57
Львівська	1,58	1,05	0,79	0,93	0,59	1,33
Миколаївська	1,20	0,86	1,04	0,68	0,91	1,12
Одеська	0,89	1,37	0,80	0,61	0,47	1,01
Полтавська	1,06	1,17	0,84	0,99	0,74	0,95
Рівненська	0,98	1,06	0,72	0,86	0,72	1,02
Сумська	1,73	0,83	0,95	0,86	0,73	0,41
Тернопільська	1,55	1,04	1,04	0,87	0,85	0,55
Харківська	1,24	1,20	0,83	0,83	0,68	0,59
Херсонська	1,48	0,87	1,33	0,68	0,76	0,62
Хмельницька	1,20	1,02	0,86	0,72	0,75	0,93
Черкаська	1,35	1,13	0,86	0,84	0,55	1,16
Чернівецька	1,44	1,07	0,90	0,71	0,70	0,79
Чернігівська	1,48	0,97	1,08	0,90	0,72	0,55
м. Київ	1,38	1,15	1,02	0,76	0,72	0,89
м. Севастополь	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
АР Крим	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д

Примітка: найкращі позиції регіонів виділені темним кольором, найгірші – сірим

Джерело: розраховано на основі даних Державної служби статистики України

Як видно з табл. 5, найкращі показники покриття експортом імпорту у 2016 р. представлені в таких областях, як Вінницька, Донецька, Миколаївська, Кіровоградська, Запорізька. У 2010 р. найкращі показники представлені у Донецькій, Луганській, Запорізькій, Херсонській, Полтавській областях.

Найбільш незбалансованою зовнішня торгівля у 2016 р. була у м. Києві, Волинській, Київській, Харківській, Львівській областях. Для порівняння, у 2011 р. це були м. Київ, Київська, Одеська, Львівська, Тернопільська, Чернігівська області.

Темпи зростання прямих інвестицій (акціонерного капіталу) відображають зростання зовнішньоекономічної діяльності регіонів, а також є свідченням готовності іноземних інвесторів до вкладення капіталу в регіон чи країну.

У табл. 6 показано, що у 2017 р. максимальні темпи зростання спостерігались у таких областях, як Чернігівська, Запорізька, Кіровоградська, Закарпатська, а також м. Київ. Мінімальні – у Харківській, Донецькій, Рівненській, Сумській та Херсонській областях. Найбільш негативна динаміка щодо зростання прямих інвестицій (акціонерного капіталу) по всіх регіонах України спостерігалась у 2015–2016 рр.

Представлені показники відкритості регіонів можна розширити інформацією про ринки, на яких працюють підприємства регіону. Така інформація не формується в рамках традиційних статистичних звітів, проте може формуватися в процесі моніторингу конкурентоспроможності регіону за допомогою додаткових опитувань. Прикладом накопичення такої інформації може стати «Щорічна оцінка ділового клімату в Україні» [4].

На рис. 1 представлено результати опитування підприємств за 2016 р., а саме інформація щодо їх виходу на міжрегіональні та міжнаціональні ринки.

З рис. 1 видно, що значна кількість підприємств представлена на ринку свого міста та регіону. Значно менша частка підприємств веде свою діяльність в межах інших регіонів та по Україні загалом. Щодо міжнародних ринків, то на ринку ЄС максимальну представленість мають підприємства Закарпатської (19%) та Волинської (16%) областей.

На ринках інших країн максимальну представленість мають підприємства Луганської області (15%), а також Івано-Франківської (13%) та Чернігівської (12%) областей.

Важливість накопичення інформації щодо ринків, на яких працюють підприємства, є вкрай важливою

Коефіцієнт покриття експортом імпорту за регіонами України, 2011-2016 рр.

Область	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Вінницька	1,64	1,31	1,37	1,73	3,18	3,28
Волинська	0,76	0,60	0,58	0,90	1,02	0,54
Дніпропетровська	1,49	1,54	1,83	1,89	1,98	1,70
Донецька	4,28	3,42	3,06	3,96	3,07	3,09
Житомирська	0,92	1,43	1,58	2,32	1,79	1,44
Закарпатська	0,86	0,69	0,63	0,80	1,08	1,07
Запорізька	2,35	1,97	2,09	2,36	2,70	2,30
Івано-Франківська	0,78	0,84	0,82	1,01	1,27	1,41
Київська	0,43	0,41	0,42	0,49	0,65	0,58
Кіровоградська	1,80	2,22	3,53	4,07	3,86	2,32
Луганська	2,97	2,11	1,92	1,87	0,81	1,22
Львівська	0,48	0,40	0,49	0,53	0,83	0,75
Миколаївська	1,84	2,65	2,34	2,91	2,79	2,43
Одеська	0,48	0,42	0,47	0,86	1,79	1,23
Полтавська	2,08	2,57	2,39	1,94	1,82	1,70
Рівненська	0,91	1,10	1,47	1,67	1,87	1,25
Сумська	1,59	1,65	1,43	1,34	1,50	1,24
Тернопільська	0,63	0,70	1,04	1,18	1,12	1,07
Харківська	0,78	0,74	0,87	0,96	1,02	0,69
Херсонська	2,16	1,58	1,34	1,93	1,69	1,48
Хмельницька	0,63	0,82	1,01	1,46	1,55	0,96
Черкаська	1,78	1,75	1,55	1,50	1,90	1,63
Чернівецька	0,92	0,71	0,79	1,16	1,38	1,25
Чернігівська	0,85	1,00	0,95	1,32	1,45	0,91
м. Київ	0,43	0,49	0,46	0,57	0,60	0,53
м. Севастополь	1,54	1,10	0,93	н/д	н/д	н/д
АР Крим	1,72	0,62	0,88	н/д	н/д	н/д

Примітка: найкращі позиції регіонів виділені темним кольором, найгірші – сірим

Джерело: розраховано автором на основі даних Державної служби статистики України

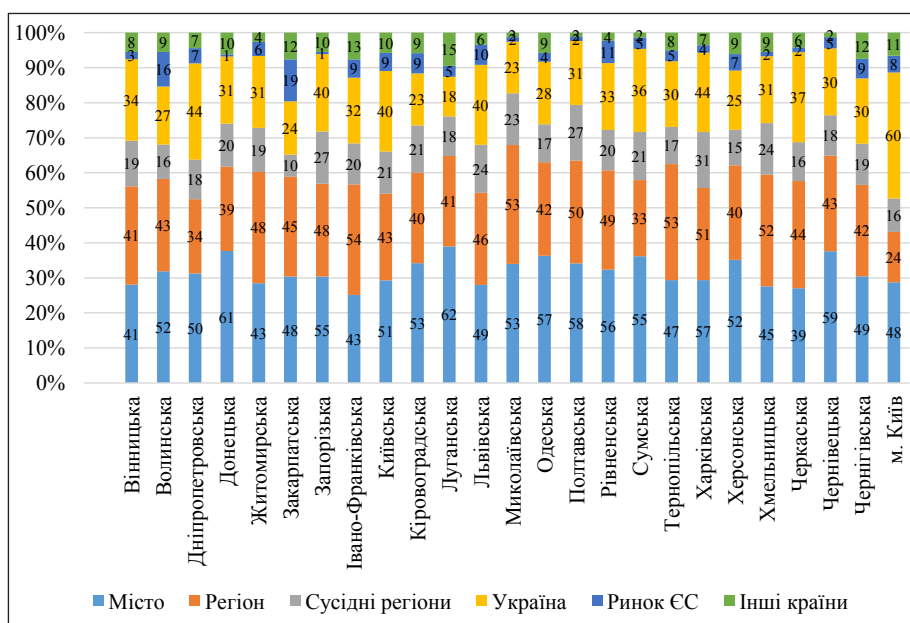

Рис. 1. Ринки, на яких працюють опитані підприємства, за регіонами за 2016 р., % опитаних [4, с. 312]

Темпи зростання прямих інвестицій (акціонерного капіталу) за регіонами України, 2011–2017 рр.

Область	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Вінницька	1,11	1,10	1,10	1,25	0,72	0,84	0,96
Волинська	0,66	1,33	1,31	0,90	0,79	0,91	1,01
Дніпропетровська	1,23	0,96	0,97	0,90	0,65	0,69	0,87
Донецька	1,16	0,82	1,00	1,06	0,61	0,75	0,71
Житомирська	1,10	1,35	1,10	1,08	0,72	0,86	0,97
Закарпатська	1,00	0,96	1,17	1,08	0,76	0,93	1,02
Запорізька	1,04	1,04	1,10	1,05	0,78	0,81	1,26
Івано-Франківська	0,80	1,27	1,03	1,27	1,14	0,90	0,99
Київська	1,06	1,09	1,05	1,09	0,90	0,91	0,95
Кіровоградська	0,75	1,14	1,53	1,62	0,48	0,74	1,12
Луганська	1,09	1,13	1,10	1,05	0,70	0,77	0,98
Львівська	1,05	1,10	1,01	1,05	0,87	0,92	1,01
Миколаївська	1,02	0,92	1,61	1,16	0,81	0,93	1,00
Одеська	1,06	1,10	1,33	1,03	0,86	0,93	1,00
Полтавська	1,22	1,27	1,34	1,13	0,98	0,96	1,00
Рівненська	1,01	0,94	1,07	1,05	0,83	0,82	0,80
Сумська	1,48	1,01	1,07	1,09	0,62	0,76	0,95
Тернопільська	0,90	1,04	1,03	1,08	0,81	0,88	0,98
Харківська	1,30	1,04	0,77	0,98	0,81	0,90	0,41
Херсонська	1,03	1,02	1,33	1,09	0,76	1,01	0,95
Хмельницька	0,83	1,02	1,10	1,09	0,84	0,88	0,96
Черкаська	1,30	0,99	3,09	1,01	0,58	0,68	0,96
Чернівецька	1,00	1,00	1,04	1,25	0,86	0,86	0,97
Чернігівська	1,07	1,06	1,04	1,22	0,78	0,92	2,62
м. Київ	1,18	1,16	1,11	1,08	0,78	0,96	1,16

Примітка: найкращі позиції регіонів виділені темним кольором, найгірші – сірим

Джерело: розраховано на основі даних Державної служби статистики України

для оцінювання потенціалу відкритості регіону. В цьому контексті важливим є запровадження накопичення цієї інформації на національному рівні в рамках обов'язкових статистичних спостережень.

З урахуванням сучасної тенденції до цифровізації світових економік важливим показником відкритості регіонів має стати їх цифрова відкритість. Такий показник також не формується в рамках традиційних статистичних звітів, проте може формуватися в процесі моніторингу конкурентоспроможності регіону за допомогою додаткових опитувань. Прикладом накопичення такої інформації також може стати «Щорічна оцінка ділового клімату в Україні» [5]. У табл. 7 представлено результати опитування щодо інструментів інтернет-комунікацій, які використовують підприємства для просування товарів або послуг.

Як представлено у табл. 7, до основних інтернет-комунікацій відносяться веб-сайт підприємств, їх присутність у соціальних мережах та на інтернет-майданчиках для продажу товарів/послуг; застосування інтернет-реклами, пошукової оптимізації, тендерних майданчиків; розміщення інформації про себе в інтернет-каталогах, запровадження e-mail-маркетингу.

Дослідження демонструє, що в середньому по Україні не використовує інтернет-технології для просування майже 31% опитаних підприємств. Так, наприклад,

у Чернігівській області цей показник найгірший та становить 47%. Також незадовільні показники мають Вінницька, Волинська, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Херсонська, Чернівецька області.

Щодо лідерів інтернет-просування, то до них можна віднести Дніпропетровську, Запорізьку, Івано-Франківську, Київську, Харківську області, м. Київ (понад 45% опитаних мають власний веб-сайт).

Вкрай незадовільною є тенденція щодо застосування тендерних майданчиків (лише 1% від усіх опитаних підприємств), які є запорукою прозорості проведення торгів та ефективності використання не лише комерційних, але й державних коштів.

Одним з важливих показників відкритості регіонів є їх політична характеристика. Цей показник важко оцінити за допомогою традиційних статистичних спостережень. Найкращим серед наявних в Україні варіантів оцінки політичної характеристики регіонів є рейтинг «державо-партнер», «державо-перешкода», «державо-ворог», «баланс партнер/ворог», який відображає баланс довіри до держави. Цей рейтинг розраховується в рамках «Щорічної оцінки ділового клімату в Україні» [4]. Результати його оцінки за 2016 р. представлено в табл. 8.

Відповідно до цього дослідження серед усіх опитаних МСП 28% вважають державу ворогом бізнесу.

Цифрова відкритість регіонів України, 2016 р.

Область	Веб-сайт	Соціальні мережі (SMM)	Інтернет-майданчики для продажу товарів/ послуг	Інтернет-реклама (контекстна, банерна, медіаіна тощо)	Пошукова оптимізація	Розміщення інформації про підприємство в інтернет-каталогах, «жовтих сторінках»	Е-mail-маркетинг	Не використовують Інтернет для просування	Тендерні майданчики
Вінницька	33	25	23	18	14	22	13	39	1
Волинська	32	36	14	20	11	25	16	36	0
Дніпропетровська	48	26	34	28	19	24	19	26	1
Донецька	42	27	35	24	14	33	17	30	2
Житомирська	41	31	19	26	17	15	9	35	0
Закарпатська	31	36	17	14	10	26	14	33	0
Запорізька	45	29	33	27	10	21	15	26	0
Івано-Франківська	52	21	25	30	5	32	11	32	2
Київська	47	33	27	22	16	19	10	31	1
Кіровоградська	32	26	23	11	6	6	9	38	0
Луганська	36	28	38	23	13	18	15	31	3
Львівська	45	40	25	27	14	35	12	27	1
Миколаївська	40	23	15	17	9	19	11	36	0
Одеська	37	32	18	27	17	22	12	36	0
Полтавська	39	30	31	16	14	17	8	34	0
Рівненська	40	29	36	16	9	36	13	24	0
Сумська	19	31	31	21	7	21	14	29	0
Тернопільська	42	36	14	30	9	28	18	33	0
Харківська	53	27	26	23	15	29	12	24	3
Херсонська	41	32	24	29	9	27	24	36	0
Хмельницька	36	19	16	19	7	14	10	29	2
Черкаська	42	29	31	26	10	15	6	29	0
Чернівецька	30	27	11	23	5	20	5	39	0
Чернігівська	30	28	28	14	14	21	12	47	0
м. Київ	66	36	38	33	23	27	17	20	1

Примітка: найкращі позиції регіонів виділені темним кольором, найгірші – сірим

Джерело: складено за джерелом [4, с. 329–330]

Ці опитані МСП увійшли до групи «держава-ворог». 14% зазначили, що держава є партнером бізнесу. Ці опитані МСП сформували групу «держава-партнер».

У Полтавській, Рівненській, Івано-Франківській та Дніпропетровській областях, а також у м. Києві в середньому 23% опитаних МСП вважають, що держава – це партнер.

У Вінницькій, Миколаївській, Житомирській, Чернігівській, Тернопільській областях також в середньому 23% опитаних МСП вважають, що держава – це ворог.

Щодо показника «баланс партнер/ворог», то найкращі показники продемонстрували Полтавська, Рівненська, Донецька, Кіровоградська області та м. Київ. Найгірші показники – Вінницька, Хмельницька, Миколаївська, Житомирська, Тернопільська області.

Висновки. В умовах глобалізаційних викликів оцінку відкритості економіки країни та її регіонів недоцільно

здійснювати лише за допомогою статистичних індикаторів, оскільки вони не забезпечують адекватну оцінку. Тому ефективнішою є оцінка конкурентоспроможності на основі поєднання результатів моніторингу за статистичними даними та міжнародними рейтингами.

Найсприятливішим є ділове середовище МСП у короткостроковому вимірі у Вінницькій області, оскільки позитивні оцінки ділового середовища у цій області переважують негативні. Найгірший показник індексу ділового середовища зафіксовано в Луганській області (-0,34).

За індексом ділової активності на перспективу до двох років у Вінницькій, Львівській, Рівненській та Тернопільській областях зафіксоване його найвище значення. Найгірший показник спостерігався у Чернівецькій області, що обумовлене тим, що значна частка МСП скоротили обсяги виробництва протягом двох попередніх років.

Рейтинги «держава-партнер», «держава-перешкода», «держава-ворог», «баланс партнер/ворог» за регіонами України, 2016 р.

Область	«Держава-партнер»	«Держава-перешкода»	«Держава-ворог»	«Баланс партнер/ворог»
Вінницька	7	3	25	1
Волинська	8	23	3	15
Дніпропетровська	21	5	16	18
Донецька	18	22	2	21
Житомирська	3	10	23	4
Закарпатська	1	25	4	7
Запорізька	19	14	5	20
Івано-Франківська	23	1	19	19
Київська	16	15	14	11
Кіровоградська	10	24	1	22
Луганська	9	21	9	12
Львівська	20	7	15	17
Миколаївська	6	6	24	3
Одеська	14	19	11	14
Полтавська	25	2	8	25
Рівненська	24	4	7	24
Сумська	12	17	13	10
Тернопільська	4	12	21	5
Харківська	17	16	12	16
Херсонська	13	11	18	8
Хмельницька	2	18	20	2
Черкаська	15	13	17	9
Чернівецька	11	20	10	13
Чернігівська	5	9	22	6
м. Київ	22	8	6	23

Примітка: найкращі позиції регіонів виділені темним кольором, найгірші – сірим

Джерело: складено за джерелом [8, с. 123]

За результатами моніторингу оцінки ділового клімату в Україні у 2016 р. найкращий показник зафіксовано у Вінницькій (0,25), Львівській (0,18), Рівненській (0,18), Тернопільській (0,17), Закарпатській (0,14) областях.

За індикаторами зовнішньоекономічної відкритості найкращі результати у 2016 р. спостерігалися у Вінницькій, Житомирській, Івано-Франківській, Київській та Львівській областях. Найгірші показники – у Луганській, Сумській, Харківській, Херсонській, Чернігівській областях. На ринку ЄС максимальну представленість мають підприємства Закарпатської (19%) та Волинської (16%) областей. На ринках інших країн максимальну представленість мають підприємства Луганської (15%), Івано-Франківської (13%) та Чернігівської (12%) областей.

В середньому по Україні не використовує інтернет-технології для просування майже 31% опитаних підприємств. У Чернігівській області цей показник найгірший та становить 47%; незадовільні показники також у Вінницькій, Волинській, Кіровоградській, Миколаївській, Одеській, Херсонській, Чернівецькій областях.

Щодо лідерів інтернет-просування, то до них можна віднести Дніпропетровську, Запорізьку, Івано-Фран-

ківську, Київську, Харківську області, м. Київ (понад 45% опитаних мають власний веб-сайт).

За оцінкою рівня довіри бізнесу до держави серед усіх опитаних МСП 28% вважають державу ворогом бізнесу. 14% зазначили, що держава є партнером бізнесу. У Полтавській, Рівненській, Івано-Франківській та Дніпропетровській областях, а також у м. Києві в середньому 23% опитаних МСП вважають, що держава – це партнер.

Моніторинг відкритості як основної компоненти конкурентоспроможності регіону за визначеною методикою вказує на досить неоднозначні результати, однак чітко характеризує криві процеси, що наявні в нашій державі. Крім того, варто ще раз наголосити на втраті довіри бізнесу до держави як до партнера та негативній динаміці кількості діючих підприємств. До регіонів з відкритою економікою умовно можна віднести Вінницьку, Львівську, Івано-Франківську та Закарпатську (хоча за окремими індикаторами відкритості ці регіони теж мали негативні тенденції). Втім, для надання об'єктивної оцінки існує потреба розроблення інтегрального показника, який би давав чітку карту конкурентоспроможності регіонів України, що й стане перспективою майбутніх досліджень.

Список використаних джерел:

1. Аніловська Г.Я. Відкрита економіка: проблеми економічної безпеки. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ, 2009. № 1. С. 36–47.
2. Михайленко О.Г. Показники та проблеми відкритої економіки України в умовах глобалізаційних процесів. URL: <https://dnu-wej.dp.ua/index.php/sgmev/article/view/43/53>.
3. Кремень О.І. Відкритість економіки та напрями її оцінки. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2009_31/Zmist/1PDF.pdf.
4. Щорічна оцінка ділового клімату в Україні: аналітичний звіт: національний та регіональний виміри. Матеріали сайту Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, 2018. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2015/LEV/ABCA2017/ABCA2016_full_report.pdf.
5. Рейтинг інформаційної відкритості веб-сайтів органів влади України обласного рівня та міста Києва. Матеріали сайту Інституту розвитку регіональної преси, 2018. URL: <https://itrp.org.ua/rejtyng-vidkrytosti-oda-oblrad>.

**МОНИТОРИНГ И ОЦЕНКА ОТКРЫТОСТИ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ
КАК КЛЮЧЕВОЙ КОМПОНЕНТЫ ИХ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ**

Аннотация. В статье осуществлен мониторинг открытости регионов Украины на основе комплексного и систематизированного применения результатов международных рейтингов, индексов и статистических индикаторов. По результатам расчетов и наблюдений объективно определена и оценена динамика изменений индикаторов открытости регионов как основы их конкурентоспособности в условиях финансового и информационных кризисов.

Ключевые слова: регионы, конкурентоспособность, мониторинг, оценка, индексы.

**MONITORING AND EVALUATION THE OPENNESS OF UKRAINIAN REGIONS
AS A KEY COMPONENT OF THEIR COMPETITIVENESS**

Summary. The scientific article is devoted to monitoring of the openness of the regions of Ukraine on the basis of the integrated and systematic application of the results of international ratings, indexes and statistical indicators. According to the results of calculations and observations, the dynamics of changes in the indicators of regional openness as the basis of their competitiveness in the regions in the conditions of financial and information crises is objectively determined and evaluated.

Key words: regions, competitiveness, monitoring, evaluation, indices.

УДК 331.215.564

Васюренко Л. В.

*кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри обліку і аудиту
Луганського національного аграрного університету*

Vasurenko L. V.

*Candidate of economic sciences,
Lugansk National Agrarian University,
Senior Lecturer of Department of Accounting and Audit*

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО РЕГУЛЮВАННЯ ФОНДУ ОПЛАТИ ПРАЦІ

Анотація. Стаття присвячена визначенню сутності поняття «фонд оплати праці» в системі організації оплати праці. Окреслено деякі інноваційні підходи як важелі регулювання фонду оплати праці, такі як здійснення вдосконалення організації оплати праці щодо її диференціації, впровадження напряду оплати за професійні знання і компетенції, систематизація показників, що враховуються під час встановлення диференційованої заробітної плати.

Ключові слова: організація оплати праці, фонд оплати праці, диференціація зарплати, мінімальна заробітна плата, трудові доходи, регулювання.

Вступ та постановка проблеми. У процесі організації оплати праці важливу роль відіграє управління фондом оплати праці. Як і в разі управління будь-яким іншим об'єктом, цей процес включає в себе такі складові, як планування, формування, контроль та оцінювання ефективності. Відсутність індивідуалізації заробітної плати (за фіксованого рівня мінімальної зарплати) без врахуван-

ня багатофакторності сутності поняття заробітної плати як винагороди за виконану кваліфіковану працю не дає можливості регулювати розмір фонду оплати праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження теоретично-методичних засад щодо організації оплати праці як системи загалом та таких складових, як регулювання фонду оплати праці, зо-